

FUNERAIRE REIST(R)IP 9

Van 1998 tot en met 2012 hebben wij funeraire busreizen georganiseerd naar hoofddoelen als Praag, Wenen, Parijs, Londen, Kopenhagen, Dresden en Edinburgh.

Dat doen we niet meer, maar reizen doen we nog wel.

Dat we daarbij nog steeds ook met funeraire ogen kijken mag duidelijk zijn.

En onze funeraire trips kunnen leiden tot funeraire tips: mocht je in de buurt zijn, dan is het misschien de moeite waard dat doel ook te bezoeken.

Deze keer:

VIMY

LA GRANDE GUERRE

28 juni 1914

de moord op
aartshertog Franz Ferdinand
van Oostenrijk-Hongarije
en zijn vrouw Sophie
door de Servische nationalist
Gavrilo Princip
in Sarajevo
luidde de Eerste Wereldoorlog in.

11 november 1918

om 11.00 uur 's ochtends werd
in een treinwagon in het bos
van Compiègne de wapenstilstand
getekend en kwam er
een eind aan La Grande Guerre, de
Grote Oorlog,
zoals de Eerste Wereldoorlog
door de Fransen wordt genoemd.

MONUMENT ET PARCS COMMÉMORATIFS DU CANADA À VIMY

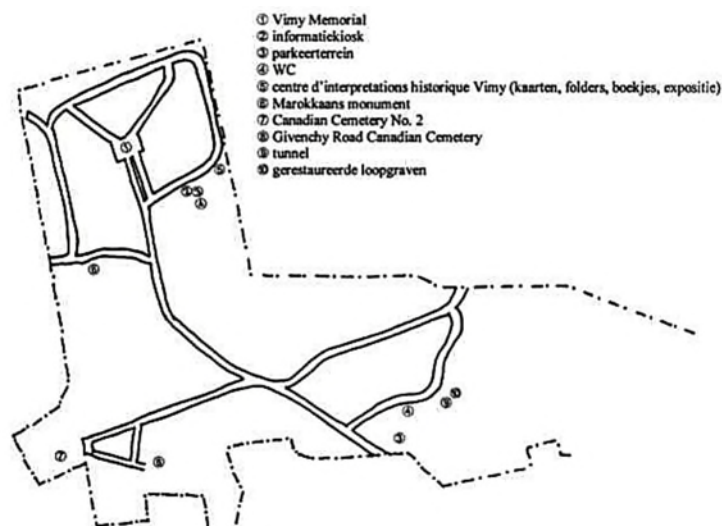
In 1914, honderd jaar geleden, begon de Eerste Wereldoorlog. De frontlinie liep vanaf Nieuwpoort aan de Vlaamse kust naar beneden om bij Compiègne af te buigen naar de Champagnestreek. Via Verdun en Nancy boog de frontlinie ten westen van Straatsburg af naar beneden om te eindigen bij de Frans-Zwitserse grens.

In Artois, de regio ten noorden van Arras, bevond zich een deel van het westelijk front, waar als relieken van de gevechten tussen enerzijds de Britten, Fransen en Canadezen en anderzijds de Duitsers, het landschap bezaaid is met begraafplaatsen, gedenktekens, monumenten en oorlogsmusea. Toen de opmars van de Duitsers in 1914 tot staan was gebracht, waren ze 10 km ten noorden van Arras geëindigd op de heuvels van Lorette en Vimy, door de Fransen 'Heuvel des Doods' genoemd. Volgens een oude legende zou degene die de heuvels bezat, uiteindelijk ook overwinnen. Zoals op veel plaatsen langs de frontlinie werd ook hier met wisselend succes gevochten om elke centimeter ten koste van duizenden mensenlevens.

Vimy: Canadese enclave

Nu ligt 10 km ten noorden van Arras een Canadese enclave: **Monument et Parcs Commémoratifs du Canada à Vimy.**

In 1922 werd 110 ha grond van Artois aan Canada geschonken om in te richten als herinneringspark aan

de slag van Vimy Ridge. Sindsdien wappert er de Canadese vlag met de *maple leaf* (esdoornblad), het embleem van Canada. Op het hoogste punt, heuvel 145 staat het meest prestigieuze Canadese monument in Europa.

Vimy Memorial

La crête de Vimy, beter bekend onder de Canadese benaming *Vimy Ridge*, was een 14 km lange heuvelkam die vanwege de strategische ligging een van de sterkste verdedigingspunten in handen van de Duitsers was. In oktober 1914, mei en september 1915 deden de Fransen vergeefse pogingen de heuvel te veroveren ten koste van 130.000 gewonden en doden. Maar op Paasmaandag 9 april 1917 slaagde het Canadese corps, onderdeel van het derde Britse leger, Vimy Ridge te veroveren met uitzondering van heuvel 145. Deze werd 3 dagen later ingenomen en daarmee was de victorie voor de Canadezen groot. De overwinning werd gezien als een keerpunt voor de geallieerden in de Eerste Wereldoorlog en als het grote succes van de jonge natie Canada, maar was wel ten koste gegaan van 3598 doden en 10.602 gewonden.

Het monument op heuvel 145 markeert niet alleen de slag van Vimy Ridge, maar herdenkt alle Canadezen, die in de Eerste Wereldoorlog zijn gesneuveld en hun leven hebben gegeven voor vrijheid en vrede, in totaal 66.655 soldaten. Meer dan 7000 daarvan zijn begraven op 30 oorlogsbegraafplaatsen binnen een straal van 16 km van Vimy Memorial.

To the valour of their countrymen in the Great War and in memory of their sixty thousand dead this monument is raised by the people of Canada

À la vaillance de ses fils pendant la Grande guerre, et en mémoire de ses soixante mille morts, le peuple canadien a élevé ce monument

Deze tekst staat aan de voet van het monument, dat werd ontworpen door beeldhouwer en architect Walter Seymour Allward uit Toronto. Het kostte 11 jaar en 1 ½ miljoen dollar om het te bouwen en vorm te geven. Op 26 juli 1936 werd het monument onthuld door de Britse koning Edward VIII.

Het memorial rust op een ondergrond van 11.000 ton beton, versterkt met honderden tonnen staal. De beide pylonen en de gebeeldhouwde figuren bevatten bijna 6000 ton kalksteen uit een voormalige Romeinse steengroeve in Joegoslavië. De figuren werden ter plekke uit grote brokken kalksteen gehouden. Voor het monument, uitstarend over de vlakte van Douai, staat een treurende figuur in lange gewaden. Dat beeld werd uit een 30 ton zwaar blok gehouwen en is de grootste figuur in het monument. Deze pleurante representeert Canada als jonge natie die haar doden betreurt. Onder haar is een graf, bedekt met lauriertakken, een helm en een zwaard.

Aan beide zijden van de voorkant staan aan de basis van de trappen de 'verdedigers': twee groepen van figuren, het 'breken van het zwaard' en 'sympathie van de Canadezen met de onderdrukten'. Boven iedere groep bevindt zich een kanon, nu zwijgend en bedekt met laurier en olijftakken, symbolen van Overwinning en Vrijheid.

In de muren van het monument zijn de namen van de 11.285 Canadezen gegrift, die werden gedood in Frankrijk, maar wiens laatste rustplaats onbekend is. Als herinnering aan hen werden in 1922 op het terrein 11.285 sparren en esdoorns geplant.

De twee pylonen met een hoogte van 35 meter, waarvan de een de *maple leaf* en de ander de *fleur de lys* draagt, symboliseren de offers van respectievelijk de Canadese en de Franse strijdkrachten. Tussen beide pylonen heft een jonge stervende soldaat, de 'Geest van het Offer', een toorts naar zijn kameraden. Op de top van het monument staan figuren die Vrede en Gerechtigheid representeren, en daaronder bevinden zich Waarheid, Kennis, Moed en Medeleven. Aan de zijkanten van de trap, waarover men het monument nadert, staat een treurend paar.

Canadian Cemeteries

Dichtbij het ingangshek, dat toegang geeft tot het Vimy Memorial staat een monument voor de Marokkaanse divisie, dat de plaats markeert waar bij een eerdere slag om deze heuvel op 9 mei 1915 de Marokkaanse divisie van het Franse leger werd verslagen door de Duitsers.

Op het monument staat de tekst '*Aux morts de la division marocaine. Sans peur et sans pitié. 9 mai 1915*' (voor de doden van de Marokkaanse divisie. Zonder vrees en zonder mededogen. 9 mei 1915). Even verderop liggen tegenover elkaar twee Canadese oorlogsbegraafplaatsen: de grootste is de **Givenchy Road Canadian Cemetery** en de kleinste de **Canadian Cemetery No. 2**.

Canada maakte deel uit van het Britse Dominion en toen Engeland aan Duitsland de oorlog verklaarde, stelde Canada zich meer dan loyaal op en stuurde in de loop van de oorlog meer dan 400.000 vrijwilligers naar het front.

Vanaf de *Givenchy Road Canadian Cemetery* zie je in de verte de kapel en de toren van *Notre Dame de Lorette*, een andere heuvel waar zwaar gevochten is en waar nu een Franse oorlogsbegraafplaats ligt.

Marokkaans Monument   Givenchy Road Canadian Cemetery   Canadian Cemetery No. 2

Memorial Park

Het hele terrein, dat is uitgeroepen tot Memorial Park, vertoont nog steeds de sporen van de artilleriebeschietingen: de aarde is gepokt en gemazeld door het oorlogsgeweld. De grond is omgewoeld en kleine en grote kraters laten de inslagen zien. Overal staan bordjes die waarschuwen binnen de paden te blijven, omdat er nog ontplofbaar materiaal in de grond zit.

Op het terrein zijn 11.285 sparren en esdoorns geplant ter herinnering aan de Canadese soldaten, die officieel nog steeds vermist worden. Het gras wordt kort gehouden door een kudde schapen die er in de zomer graast.

Sinds 1989 is (tussen 1 mei en 15 november) een bezoek, gegidst door Canadese studenten, aan de onderaardse loopgraven mogelijk: de 800 meter lange **Grange Tunnel**. Onder de hele heuvel ligt een netwerk van zo'n 35 km gangen, waarvan sommige al uit de 17e eeuw dateren, toen de Hugenoten hier bescherming zochten. In de winter van 1916-17 werden de gangen verlengd door de Britse genie-troepen om er enkele duizenden manschappen te kunnen onderbrengen en een aanval voor te bereiden zonder dat de Duitsers argwaan kregen. In de Grange tunnel kan men de kamertjes, de ziekenboeg en het munitiedepot bezoeken. Men krijgt een goed indruk hoe benauwend de situatie destijds geweest moet zijn.

Een deel van de loopgraven in de open lucht is geconserveerd en gerestaureerd. Goed is te zien hoe dicht de Canadese en Duitse frontlijnes bij elkaar lagen, binnen roepafstand. Het was in rustiger tijden niet ongebruikelijk dat de soldaten naar elkaar riepen en elkaar waarschuwden dat ze gingen schieten.

loopgraven

gepokt en gemazeld

frontlijnes

ANDERE HERINNERINGEN AAN W.O. I IN ARRAS EN OMGEVING

Notre Dame de Lorette

Evenals in Vimy was de heuvel van het bedevaartsoord Notre Dame de Lorette een belangrijke strategische positie. Vanaf maart 1915 werd de heuvel veroverd, verloren, heroverd, al met al een gebied van een halve kilometer. Op 9 mei 1915 begon een groot Frans offensief in Artois. Notre Dame de Lorette werd definitief veroverd, maar elders werden de Fransen teruggeslagen. Het offensief duurde 40 dagen, maar was dat een overwinning waard? Een heuveltje in ruil voor 102.500 Franse gesneuvelden? Enkele uren voor zijn dood schreef Jean-Marc Bernard het *De Profundis des tranchées: 'Rendez-nous l'enthousiasme, mais aux morts qui tous ont été couchés dans la glaise ou le sable, donnez le repos ineffable'*. (Uit de diepten van de loopgraven: 'Geef ons het enthousiasme terug, maar geef aan de doden die allemaal in de klei of het zand slapen, de onuitsprekelijke rust').

Basilique

zicht op ND de Lorette vanaf Vimy

Tour-Lanterne

Er is nu op de heuveltop van Notre Dame de Lorette nog veel wat aan die tijd herinnert: het belangrijkste is het **Cimetière National Notre Dame de Lorette**. De ruimte van 13 ha is beplant met 19.000 kruisen. In het midden staan een kapel en een toren, naar ontwerp van Louis Cordonnier uit Lille. De 50 meter hoge toren is het belangrijkste ossuarium (6000 stoffelijke resten) en herbergt ook de stoffelijke resten van onbekende soldaten uit de Tweede Wereldoorlog en uit Indochina. Vrijwilligers uit de buurt houden een erewacht. In de crypte staan eikenhouten kisten bedekt met de tricolore. Op de overloop bevindt zich een kleine expositie met herinneringen van soldaten die in Lorette zijn gesneuveld. De toren, waaruit 's nachts een zwaailicht een cirkel van 70 km bestrijkt, biedt een mooi panorama. Op de uiteinden van de begraafplaatsen bevatten zeven andere ossuaria de stoffelijke resten van 22.970 onbekende soldaten, afkomstig van begraafplaatsen en massagraven uit de omgeving. Aan de andere kant van het grafveld bevindt zich een museum met *vues stéréoscopiques* en een serie *tableaux vivants*: eet-, slaap- en telegraafruimte, kamer van de commandant, provisorisch ziekenhuis; op de achtergrond bulderen de kanonnen. Buiten zijn 5 ha van de Duitse en Franse loopgraven hersteld, compleet met geschut.

Neuville Saint-Vaast

In Neuville Saint-Vaast liep de voorste Franse linie dwars over het kerkhof. De soldaten moesten oppassen voor zowel granaten als vallende grafstenen.

In de omgeving herinneren veel gedenktekens aan de slachtoffers uit talrijke landen. Een soldaat in de houding van een Piëta, die een van zijn gevallen kameraden ondersteunt, werd in 1925 door Hrvška voor de Tsjechische vrijwilligers gebeeldhouwd: *Z volili zeměiti za svobodu* (zij hebben gekozen om voor de vrijheid te sterven). Een groot kruis van beton herinnert aan de Polen, gestorven 'voor de herrijzenis van Polen en de overwinning van Frankrijk'. Een merkwaardig Frans monument, de Toorts genoemd, is een werk van Yrondy: een enorme hand met een brandende toorts, symbool van de hoop.

Bij Neuville Saint-Vaast ligt het belangrijkste **Deutscher Soldatenfriedhof**. 'Auf diesem Soldatenfriedhof ruhen 44.833 deutsche Soldaten 1914-1918'. Op eenvoudige metalen kruisjes staan vier namen, aan beide kanten twee. Verspreid over het terrein liggen joodse soldaten, wiens individuele graf is voorzien van een afgeronde stèle, waarop boven de naam van de gesneuvelde soldaat een Davidster is afgebeeld. In de Eerste Wereldoorlog vochten de joden mee in het Duitse leger, dat hen in de Tweede Wereldoorlog zou vervolgen.

ARRAS

Als je toch in de buurt bent is het de moeite waard om ook Arras te bezoeken. Arras is het vroegere Atrecht, waar in 1191, 1414, 1435 en 1482 vredesverdragen zijn getekend onder de naam *Vrede van Atrecht* en waar in 1579 de *Unie van Atrecht* werd getekend. Arras heeft een prachtig centrum rond de *Grand'Place* en de *Place des Héros*. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Arras niet ver gelegen van het front, en werd daarom zwaar beschadigd tijdens de oorlog. Na de oorlog werd het stadje heropgebouwd.

Ook op funerair gebied heeft Arras het een en ander te bieden, met ook weer herinneringen aan de Eerste Wereldoorlog.

Cimetière municipal d'Arras

La Prieuse

De begraafplaats van Arras stamt uit 1790. Van de ouderdom van deze begraafplaats is echter niet veel meer te zien. De eerste indruk is die van een grauwe steenwoestijn met weinig groen en bomen; alleen langs het middenpad staan cipressen en rond het veld met dode militairen uit de Eerste Wereldoorlog. Langs de muren, die de begraafplaats omringen, en aan de buitenkant van de grafvelden staan nog enkele grafmonumenten die getuigenis afleggen van een rijk verleden. Hoogstwaarschijnlijk zullen er daarvan ook monumenten bewaard blijven, omdat het familiekersers zijn, die nog steeds in gebruik zijn. Enkele bezienswaardigheden zijn de rouwkapel in witte steen van **Benjamin Capet** (1796-

Le Temps

1816); het graf (1848) van *La Prieuse* (de bidster) voor de familie **Grandguillaume**,

waarop de weduwe van fotograaf Jean-Gabriel Grandguillaume levensgroot in brons afgebeeld, in gebed neergeknield op een bidstoel; het graf van de familie **Robert** met een beeld dat *Le Temps* wordt genoemd, hetgeen er op zou duiden dat hiermee Chronos wordt bedoeld, in de Oudgriekse literatuur de personificatie van de tijd; de buste van **Frédéric Degeorge**, republikein, drukker en vrijmetselaar. De kopergroene buste vertoont een paar grote gaten: zijn het kogelgaten of is het beeld in verregaande staat van verval?

Tussen de afdelingen S en W bevindt zich het **Cimetière militaire**, waar Franse soldaten liggen die zijn gesneuveld in de Eerste Wereldoorlog. Het blauw geschilderde grafteken lijkt een kruis, maar is in werkelijkheid het gevest van een zwaard dat in de grond is gestoken.

Er staan op de begraafplaats een aantal monumenten ter herinnering aan *les enfants d'Arras*, die in oorlogen zijn gesneuveld.

Vlakbij het militaire ereveld staat een **monument** met een soldaat die waakzaam is en zijn geweer in de aanslag heeft; bovenop het beeld staat een vrouw, waarschijnlijk *Marianne*, het symbool van Frankrijk.

Op het monument staat de volgende tekst: *Le souvenir français à la gloire des enfants d'Arras. Tombés en tous temps pour la cause nationale* (De Franse herinnering ter ere van de kinderen van Arras, die in alle tijden gevallen zijn voor de nationale zaak).

Mémorial et cimetière britannique

Op de boulevard Général-de-Gaulle ligt een kleine Britse oorlogsbegraafplaats uit de Eerste Wereldoorlog met een enorm monumentaal bouwwerk. Het monument, dat is ontworpen door architect Lutyens in classicistische stijl met een enorme colonnade, bevat de namen van 35.942 vermiste Britten, die zijn gevallen in de verschillende slagen in Artois. Op de begraafplaats zelf zijn 2652 graven.

Een herdenkingsmonument is gewijd aan de Royal Flying Corps, de voorganger van de R.A.F. Het bestaat uit een obelisk, waarin de namen zijn gegrift van 1021 soldaten van de R.F.C., die tijdens luchtoperaties aan het westelijk front zijn verdwenen en die geen graf met naam hebben. Ongetwijfeld zullen een aantal een grafsteen hebben gekregen met de vermelding *Known unto God*, het grafschrift voor een ongeïdentificeerd lichaam. Tussen de genoemden bevindt zich de naam van majoor Edward Mannock, een van de helden van de Britse piloten.

Bovenop de obelisk staat een wereldbol, waarvan de stand correspondeert met de stand van de wereld op de ochtend van de wapenstilstand in 1918.

Musée des Beaux Arts in de voormalige abdij Saint-Vaast

In de voormalige abdij Saint-Vaast is het museum van schone kunsten gehuisvest. Het museum beroemt zich op het bezit van een van de interessantste collecties funeraire kunst uit de Middeleeuwen (12e tot 16e eeuw).

Daaronder bevinden zich de o.a. de volgende interessante werken:

- de grafplaat van bisschop Frumauld uit de 12e eeuw, deels bedekt met mozaïek inlegwerk. Deze grafplaat is van een kwaliteit zoals die destijds in Frankrijk nauwelijks voorkwam.
- het dodenmasker in marmer van een vrouw uit de 14e eeuw. Het 'masker' was onderdeel van een gisant.
- de transi van Guillaume Lefranchois uit 1446, een zeer realistische weergave van een lichaam in verregaande staat van ontbinding. Het was in die tijd niet ongebruikelijk de overledene af te beelden, overdekt met padden en wormen. Vlakbij hangt nog een fragment van een transi uit de 15^e eeuw tegen de wand.

transi Guillaume Lefranchois

bisschop Frumauld

dodenmasker

Lees ook nog eens column 2 van Jeannette: *Er is nog nooit een schaap geëxplodeerd...*